

Becking kunnen uitdagen het goed recht van Vriezens bewuste 'onbekommerdheid' nog eens te heroverwegen.

M. van Dijk, *Frederik Carel Gerretson (1884-1958). Tussen Vrijheid en Gezag, een studie naar de maatschappijkritiek van prof. dr. F.C. Gerretson*. In: Utrechtse Historische Cahiers, 20 (1999) 2. 127 blz. ISBN 90 72131 41 X f 25,00.

– Derk Jansen

De naam Gerretson zegt ons tegenwoordig niet zoveel meer. Evenmin het pseudoniem Geerten Gossaert. Toch waren deze in de jaren zestig van de twintigste eeuw in academische en literaire kringen een begrip. Gerard Knuvelde schenkt hem in zijn *Handboek tot de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde*, IV, 1961 (2^e druk) maar liefst 13 bladzijden en geeft daar een uitvoerige en bewonderende analyse van Gerretsons enige dichtbundel *Experimenten*. Hij besprak ook diens essayistische arbeid, waaronder politieke en economische publicaties als het monumentale *Geschiedenis van de Koninklijke*. Gerretson was wel bij uitstek degene die dit verhaal kon schrijven. Hij diende niet alleen de maatschappij als secretaris, maar was als hoogleraar te Utrecht ook de stuwende kracht achter de zgn. Oliefaculteit, de opleiding voor bestuursambtenaar in Nederlands-Indië. In Van Dijks essay wordt een geslaagde poging ondernomen Gerretsons maatschappijkritiek aan een systematische analyse te onderwerpen. Uitgangspunten daarbij zijn de oorsprong en de ontwikkeling van diens politiek-ideologische en maatschappijkritische denkbbeelden. De studie zit voor een recensie vol aangrijpingspunten; dit komt mede door Gerretsons weerbarstige leven en complexe karakter. De eerste bladzijden laten ons volop de begrippen proeven die het vervolg van het essay stempelen: Groot-Nederlandse beweging; autoritaire, anti-democratische en fascistoïde elementen; politiek activisme. De centrale thema's zijn dan ook de gespannen verhouding tussen vrijheid en gezag (32) en Gerretsons politieke denken.

Gerretson kwam uit een gezin waar het Réveil de stuwende kracht voor het geloofsleven was; ook Gerretson kwam daar na veel strijd zelf bij terecht. Voor hem werden de twee hoofdpijlers van zijn bestaan: verlossers-geloof in het geestelijke en scepticisme in

het verstandelijke. Deze tweeslag symboliseert zijn houding die Van Dijk zo fraai noemt: tegelijk tegendraads rebel en excentrieke dromer. (22) Hiermee lijken we de kern van Gerretsons *persoonlijkheid* te pakken te hebben, die zijn hele verdere leven zou bepalen. Als tegenstander van de Rede overheerste bij hem het gevoelsmatige, wat zich o.a. manifesteerde in het niet accepteren van de verworvenheden van het evolutionisme – waarvan hij de subjectieve elementen scherp zag – en zijn pleidooi voor intuïtieve kennis. Met voorbijzien van democratische verworvenheden pleitte hij voor een sterke overheid, waarvan de leden uit een soort geestesaristocratie moesten bestaan, die zouden handelen zonder last of ruggespraak. Zo kwam hij terecht bij een religieus gefundeerd absolutisme die het autoritaire gedachtegoed omhelsde en de deur op een kier zette voor het fascisme. Opvallend daarbij is dat Gerretson die de bewijskracht voor zijn opvattingen met name in de geschiedenis zocht, onwetenschappelijkheid niet schuwde, en soms door het verdraaien van feiten zijn gelijk probeerde te halen. Zo beschouwd doet hij enigszins denken aan de negentiende-eeuwse 'Volksmannen', die pleitend voor een sterke Overheid i.c. de Koning, een beroep deden op 'het volk achter de kiezer'.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat Gerretson wel min of meer een Einzelgänger moest worden. Aanvankelijk bestond er binnen protestants-christelijke kringen grote waardering voor zijn ideeën. Hij werd een kopstuk van de anti-revolutionaire/ christelijk historische richting. Binnen de CHU heeft hij zelfs een tijdlang als kroonprins van De Savornin Lohman gegolden. Daar kwam een einde aan door zijn soms impulsieve en onbesuisde optreden. Buiten die kring wekte Gerretson geweldige irritatie op. Men verweet hem tendentieuze uitspraken, insinuaties en platte bejegening van tegenstanders. Hij kreeg daar de reputatie van 'leugenaar en politieke clown'. Zijn politieke nalatenschap overleefde de tand des tijds niet. Als oorzaken daarvan worden een anti-democratische gezindheid, een pro-koloniale houding en het aanschurken tegen het fascisme genoemd.

Van Dijks studie geeft in geserreerde vorm veel informatie. Gerretsons zoektocht naar een eigen identiteit op het politieke en maatschappelijke vlak worden sober en bekwaam beschreven. Het beeld, dat van deze Gerretson oprijst is niet fraai, aangezien vooral de Gerretson van na de Tweede Wereldoorlog blijft: een opportunist, die praktisch geen middel onbenut laat om zichzelf vrij te pleiten.